

Сучасні форми обслуговування користувачів бібліотек вишів в умовах електронного середовища

Розглядаються можливості вдосконалення сучасних форм обслуговування користувачів бібліотек вишів в умовах електронного середовища на досвіді роботи Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Стрімке впровадження у сфері освіти передових інформаційних технологій, розвиток глобальних комунікацій змінює способи взаємодії бібліотек вишів як зберігачів електронних ресурсів і читачів як їх споживачів.

Створення у бібліотеках принципово нових видів інформаційних ресурсів, організація доступу до віддалених та локальних джерел інформації, як українських, так і зарубіжних, стали найважливішим завданням інформаційного забезпечення науки та освіти. Разом із подальшим розвитком цього напрямку бібліотеки модернізують свої традиційні технології із метою підвищення якості та оперативності бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Із цього приводу Я. Л. Шрайберг зазначає, що сучасна бібліотека зобов'язана забезпечити вільний доступ до інформації й документів усім категоріям користувачів незалежно від того, де вони перебувають, де знаходиться інформація, що затребується. У цьому вбачається роль бібліотеки у вік інформації, оскільки саме така бібліотека у змозі гарантувати прискорення процесу входження до інформаційного суспільства [11].

Головною метою діяльності електронної бібліотеки є максимально повне та оперативне обслуговування користувачів. Щоб досягти її, потрібно мати власну базу даних (тобто фонд) електронної бібліотеки, налагодити міжбібліотечні зв'язки (обмін) з найкращими електронними бібліотеками, бути в змозі залучати зовнішні ресурси, користуватися послугами кваліфікованих експертів, застосовувати кращі методи пошуку в мережевому середовищі [5, с. 13]. Серед праць, присвячених проблемам створення електронних бібліотек, насамперед слід відзначити публікації таких сучасних дослідників, як Я. Л. Шрайберг [12], Л. Я. Філіпова [9], Г. В. Шемаєва [10], А. І. Земськов [4], О. Б. Антопольський [1], Т. В. Майстрович [6], С. С. Дубай [3].

Мета статті – з'ясування резервів вдосконалення сучасних форм обслуговування користувачів бібліотек вишів в умовах електронного середовища. Емпіричною базою дослідження є результати вивчення досвіду роботи наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (далі НЮУ ім. Ярослава Мудрого).

Одним із стратегічних завдань

Ірина Бова,
завідувачка відділу

Тетяна Марцун,
завідувачка відділу
Наукова бібліотека
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого м. Харків

наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого є формування та розвиток електронної бібліотеки як сучасного інформаційного освітнього середовища вищого навчального закладу та надання дистанційного, цілодобового доступу до її ресурсів [7]. Комплексна автоматизація бібліотеки на основі сучасного програмного забезпечення дозволяє не лише повністю автоматизувати традиційні бібліотечні технологічні цикли, а й дає можливість віддаленого доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки в мережі Інтернет. Автоматизований бібліотечний комплекс університету є потужним бібліотечним порталом, інформаційною платформою доступу до електронних каталогів та картотек, повнотекстових баз даних підручників і монографій, навчально-методичних посібників, банків судової практики, наукових праць, зовнішніх баз даних, який забезпечує користувачів необхідною профільною інформацією [7]. У 2012 році завершено роботу з розробки нового бібліотечного веб-сайта і змістовного наповнення його контенту. Знайдено можливість гідної презентації інформаційних ресурсів електронної бібліотеки в інформаційному світовому просторі, безперешкодного доступу користувачів як до електронного каталогу, так і до повнотекстових баз даних.

Нині у складі електронної бібліотеки університету¹ наявні такі колекції:

– електронний каталог (ЕК), який є основою інформаційного середовища університету і майже стовідсотково відображає книжкові фонди. Як потужний інформаційно-комунікаційний засіб, ЕК дозволяє здійснювати багатоаспектний інформаційний пошук, допомагає знайти інформацію щодо забезпечення літературою окремих навчальних дисциплін, наукових тем. Його відкритість і доступність в Інтернет-просторі дозволили запровадити і розвивати електронне

замовлення, надати можливість користувачам працювати з інформацією дистанційно;

– науковий електронний архів (університетський репозитарій)², який накопичує, зберігає, розповсюджує та забезпечує постійний і надійний доступ до повних текстів наукових публікацій викладачів вишу;

– стандартизовані електронні навчально-методичні комплекси (СЕНМК), які містять повнотекстові версії підручників, навчально-методичних посібників, матеріалів судової практики тощо, адаптовані до вивчення нормативних та вибіркового навчальних дисциплін, що викладаються студентам всіх форм навчання. База даних є ефективною електронною платформою для запровадження дистанційного навчання, допомагає студентам самостійно, оперативно отримувати необхідну інформацію та фахові знання;

– інформаційні продукти бібліотеки власної генерації та придбані бази даних: правова система “Мега-НаУ” – база судових рішень, нормативна база, аналітична та довідкова правова інформація; електронні журнали “Вестник гражданского процесса”, “Вестник Московского университета”, “Евразийский юридический журнал”, “Мир юридической науки” та ін. Слід зазначити, що передплата наукових журналів в електронному форматі – це можливість вирішити низку внутрішніх бібліотечних проблем, пов’язаних із розміщенням, палітурними роботами та організацією зручного доступу до наукової періодики. Якщо взяти до уваги, що деякі електронні журнали є у вільному доступі в Інтернеті, то це дозволяє вивільнити певні фінансові кошти. Зараз більшість академічних бібліотек переглядають свій бюджет, перемищуючи кошти від передплати на друковані журнали до плати за онлайн-доступ до їх онлайн-аналогів [2, с. 37]. Зарубіжний досвід підтверджує, що нау-

кові електронні журнали стають важливим джерелом одержання інформації та здобуття знань у всіх галузях науки і техніки [10].

Регулярно бібліотека НЮУ ім. Ярослава Мудрого організовує тестові доступи до електронних світових ресурсів, електронних бібліотек і баз даних: електронно-бібліотечної системи eLIBRARY.RU, професійної юридичної системи “Мега-НаУ”, бази Polpred.com та ін.

Постійно поповнюються власні електронні ресурси бібліотеки з метою з’ясування ступеня їх релевантності та необхідності подальшого використання, серед них:

– електронна колекція рідкісних видань eLEGALIUM, яка популяризує раритетні правові фонди наукової бібліотеки та праці відомих харківських науковців-правознавців. Колекція включає: іміджеву колекцію рідкісних видань XIX – початку XX ст. “The representatives of the Kharkov law School”; стародруки (Феофан Прокопович. Правда воли монаршей. 1726; Регламент Петра Великого о управлении Адмиралтейства и верфи. 1780); зібрання газет початку XX ст. (“Вперед”; “Пролетарий”. 1905);

– серія електронних персональних бібліографічних покажчиків “Представники харківської правової школи”, яка відображає наукову спадщину вчених-правознавців Харківщини, матеріали про їх життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність;

– прес-кліпінг “Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого в публікаціях 2013 року”;

– електронний ресурс “Вчені та співробітники університету – кавалери і лауреати державних нагород, премій, конкурсів”;

– електронний ресурс для науковців “Міжнародні наукометричні бази даних та системи”, який містить інформацію про наукометричні показники автора, БД Web of Science, SCOPUS, EBSCO, IndexCopernicus, РИНЦ,

¹ URL: <http://library.nulau.edu.ua>

² URL: <http://dspace.nulau.edu.ua>

GoogleАкадемия;

– електронний бібліографічний компендіум VIVAT LEX! включає перелік публікацій в університетській газеті VIVAT LEX! за всі роки її існування та алфавітний покажчик авторів вишу, серед яких керівництво, науковці, викладачі, співробітники, штатні кореспонденти, студенти університету та ін.

Із метою вдосконалення складу та структури електронних ресурсів бібліотека університету систематично проводить моніторинги ступеня їх використання.

Для визначення стану поінформованості користувачів про існуючі ресурсні можливості електронної бібліотеки університету та ефективності їх використання на базі наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого у квітні 2013 року було проведено соціологічне опитування, в якому взяли участь студенти 1-5 курсів денної форми навчання всіх інститутів та факультетів. Усього проанкетовано 1 300 респондентів – активних користувачів бібліотеки.

Спеціально розроблена анкета передбачала низку запитань, які давали б можливість з'ясувати ступінь затребуваності студентами університету базових ресурсів та сервісів бібліотеки, зокрема її веб-сайта. Так, на запитання "Чи користуєтесь Ви сайтом бібліотеки?" 98% опитаних відповіли: "Так". На запитання "Як часто Ви заходите на сайт бібліотеки?" 51% респондентів відповіли, що 1-2 рази на тиждень, 19% – кожен день, 28% – дуже рідко.

Таким чином, 98% опитаних респондентів користуються сайтом бібліотеки регулярно, що свідчить про важливу роль та затребуваність дистанційних бібліотечних продуктів та послуг. Тим більше, 70% респондентів зазначили, що їх звернення до наукової та навчальної інформації має постійний і систематичний характер.

Як варіанти відповіді на запи-

тання анкети "З якими електронними ресурсами бібліотеки університету Ви працюєте найчастіше?" респондентам навели перелік видів документів, включених до складу електронної бібліотеки: електронний каталог, повні тексти кафедральних підручників та навчально-методичних посібників, повні тексти монографій, зовнішні бази даних, які придбані бібліотекою. За результатами відповідей при підготовці до занять студенти частіше звертаються до електронного каталогу (60%), повнотекстових підручників і навчально-методичної літератури, написаних викладачами вишу (31%), зовнішніх баз даних (6%), повних текстів монографій (1%). Це явно недостатній рівень використання електронних ресурсів, що своєю чергою підтверджує необхідність суттєвої активізації роботи працівників відділу обслуговування.

Бібліотека університету постійно інформує користувачів про послуги, які надаються. Поширенню інформації про інноваційні продукти сприяє організація віртуальних виставок, підготовка інформаційних листків та рекламних буклетів, університетська газета, сайт бібліотеки, індивідуальні та групові консультації бібліографів тощо. Щоб оцінити ефективність цієї роботи, в анкету включили запитання "З яких джерел Ви отримуєте інформацію про електронні ресурси бібліотеки?". Респонденти дали такі відповіді: консультації в бібліотеці (27%), веб-сайт бібліотеки (49%), інші мережеві ресурси (13%), допомагають поради однокурсників (8%), університетська газета (1%). Отже, результати опитування свідчать, що найбільш ефективними формами просування бібліотечних інформаційних ресурсів та послуг бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого є веб-сайт та інформаційне консультування користувачів безпосередньо в бібліотеці.

Резервами для розширення засобів і методів інформування

користувачів, на думку респондентів, є рекламування послуг на сайті бібліотеки за допомогою відеороликів, які вчать користуватися електронним каталогом, замовляти літературу, правильно підбирати ключові слова, систематизувати знайдену інформацію тощо.

Із метою виявлення проблем, які виникають у користувачів під час роботи з ресурсами електронної бібліотеки, до анкети включили запитання "З якими труднощами Ви стикаєтесь при користуванні електронним каталогом та веб-сайтом бібліотеки?". З'ясувалося, що лише 14% респондентів самостійно працюють із цим інформаційним ресурсом. Причини труднощів іншої частини – невміння студентів проводити складний пошук за електронним каталогом і користуватися програмою, тому їм доводиться звертатися за допомогою до бібліографа-консультанта.

Навчити студента швидко орієнтуватися у величезній кількості інформації та використовувати сучасні автоматизовані бібліотечні технології можливо за допомогою занять з інформаційної культури, які проводяться зі студентами перших курсів та з більш підготовленою аудиторією – аспірантами. На жаль, заняття з інформаційної культури не включені до навчального плану ВНЗ, а отже, бібліотека не має можливості систематично надавати студентам та аспірантам необхідні знання у повному обсязі. З огляду на це щорічно до Дня бібліотек в університеті проводиться низка заходів під назвою "Відкрийте бібліотеку заново!", у межах яких в усі читальні зали бібліотеки запрошуються студенти 1-5 курсів на одночасні майстер-класи з інформаційної культури. Кожен відвідувач отримує корисні поради у вигляді роздавального матеріалу "Пам'ятка користувачеві". У цьому важливим завданням бібліотеки стає розвиток інформаційної культури користувачів.

Щодо з'ясування повноти ін-

формаційних продуктів для студентства, то 31% опитаних вважають, що інформація, яка представлена в електронній бібліотеці, задовольняє їх потреби частково, 64% – повністю, 3% – не задовольняє. Наведені дані дозволяють зробити висновок: електронна бібліотека як інформаційний ресурс сформована достатньо добре (така думка 95% респондентів). Найчастіше висловлюється побажання щодо вдосконалення складу та структури: в електронній бібліотеці повинні знаходитися тексти не лише кафедральних підручників, а й монографії та підручники інших авторів за профілем вишу.

На запитання анкети “Чи допомагають Вам електронні видання у вивченні фахових дисциплін?” 93% респондентів відповіли, що електронні документи є важливим і головним засобом отримання необхідної інформації дистанційно.

Проведене анкетування дозволило сформулювати реко-

мендації щодо вдосконалення асортименту та якості просування електронних продуктів і послуг, виявити певні резерви оновлення форм обслуговування користувачів:

- доповнити повнотекстові ресурси електронної бібліотеки не лише підручниками та навчальними посібниками викладачів університету, а й іншими виданнями за тематичним профілем ВНЗ, поданими в локальній мережі університету згідно з вимогами закону про авторські права;

- активізувати навчання студентів із метою набуття ними навичок самообслуговування в умовах університетської бібліотеки за допомогою віртуальних занять з основ бібліотечно-бібліографічних знань, особливо з електронним каталогом, повнотекстовими базами даних та ін.;

- підвищити ефективність просування електронних продуктів і послуг бібліотеки через рекламні заходи, сенсорні кіоски, ін-

формаційні пам'ятки, сайт наукової бібліотеки та університетський портал, університетську газету тощо.

Таким чином, проведення моніторингу якості та ефективності інформаційного обслуговування користувачів дозволяє з'ясувати інноваційні орієнтири та сучасні форми інформаційного забезпечення підготовки майбутнього фахівця.

Як слушно стверджує Л. Я. Філіпова [9], використання електронних бібліотек набуває особливого значення у справі навчання та виховання молоді, підвищення рівня інформаційної культури суспільства. Завдяки саме електронній бібліотеці буде вирішена найважливіша соціально-політична проблема адекватного представлення у світовому інформаційному просторі найбагатшої наукової, культурної й освітньої спадщини будь-якої держави.

Література

1. Антопольский, А. Б. Электронные библиотеки: принципы создания/А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – М. : Либерея-Бибинформ, 2007. – 288 с.
2. Донець, В. Використання електронних баз даних у сучасній бібліотеці вищого навчального закладу/В. Донець//Бібл. вісн. – 2013. – № 3. – С. 36-38.
3. Дубай, С. С. Исследование эффективности использования электронной библиотеки Белорусского государственного медицинского университета/С. С. Дубай, Е. С. Тенюшко//Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 10. – С. 21-26.
4. Земсков, А. И. Электронные библиотеки : учеб. пособие/А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : ГПНТБ, 2004. – 130 с.
5. Ланде, Д. Електронна бібліотека як середовище адаптивного агрегування інформації/Д. Ланде, С. Баркова//Бібл. вісн. – 2013. – № 2. – С. 12-17.
6. Майстрович, Т. В. Электронный документ в библиотеке/Т. В. Майстрович. – М. : Либерея-Бибинформ, 2007. – 144 с. – (Библиотекарь и время. XXI век).
7. Пасмор, Н. П. Бібліотека в електронно-освітньому інформаційному середовищі вищого навчального закладу/Надія Пасмор//Новий Колегіум. – 2012. – № 4. – С. 43-50.
8. Тацій, В. Я. Доповідь ректора університету Василя Яковича Тація на загальних зборах професорсько-викладацького складу 30 серпня 2013 року/В. Я. Тацій; Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Х., 2013. – 119 с.
9. Філіпова, Л. Я. Електронна бібліотека в системі дистанційної освіти/Л. Я. Філіпова//Сучасна бібліотека – науково-інформаційний центр освіти майбутнього : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23-24 верес. 2008 р. – Х., 2009. – С. 157.
10. Шемаєва, Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія/Г. В. Шемаєва. – Х. : ХДАК, 2008. – 288 с.
11. Шрайберг, Я. Л. Первое десятилетие информационного века: влияние информационно-электронной среды на роль и позицию библиотек в развивающемся обществе: ежегод. докл. Конф. “Крым”. Год 2010/Я. Л. Шрайберг//Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 1. – С. 7-63 : табл.
12. Шрайберг, Я. Л. Роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та знань в інформаційному віці : доп. на 14-й Міжнар. конф. “Б-ка та інформ. ресурси у сучас. світі науки, культури, освіти та бізнесу” (“Крим-2007”) (9-17 черв. 2007 р., м. Судак)/Я. Л. Шрайберг//Вища шк. – 2007. – № 3. – С. 65-79.